

RYSZARD JADCZAK
UMK w Toruniu

Z DZIAŁALNOŚCI DYDAKTYCZNEJ TADEUSZA CZEŻOWSKIEGO W UNIWERSYTECIE STEFANA BATOREGO W WILNIE

Katedrę filozofii, w reaktywowanym w 1919 roku Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, objął Tadeusz Czeżowski (1889-1981) w roku 1923¹. Bardzo szybko zdobył sobie silną pozycję w środowisku akademickim, umiejętnie łącząc pracę naukową z działalnością dydaktyczną i wychowawczą wśród studentów.

Oto w październiku 1923 roku obejmuje Czeżowski kierownictwo seminarium filozoficznego, którego prace organizuje na nowych zasadach, częściowo korzystając z doświadczeń wyniesionych z seminarium filozoficznego Kazimierza Twardowskiego we Lwowie. Lokal seminarium mieścił się na II piętrze gmachu w dziedzińcu biblioteki i składał się początkowo z trzech pokoiów. W latach 1926/27, dzięki staraniom Czeżowskiego, dochodzi do rozbudowy, odnowienia i urzędzenia pomieszczeń seminaryjnych. Odtąd stanowiły je: sala posiedzeń seminaryjnych, sala biblioteki i czytelni, pracownia kierownika i pracownia asystenta. Lokal seminarium filozoficznego służył również seminarium pedagogicznemu. Ustalono regulamin korzystania z księgozbioru, czytelni i pracowni seminaryjnej. Każdy z członków seminarium otrzymał klucz i dzięki temu mógł korzystać z czytelni każdego dnia w godzinach od 8. 00 do 21. 30. Każdy też dysponował szufladą, w której mógł przechowywać książki i notatki. W końcu 1928 roku w bibliotece było 1.389 pozycji czasopism i książek. Korzystano z nich na miejscu i wypożyczano do domu².

Od 1 marca 1921 roku seminarium posiadało asystenta młodszego w osobie Benedykta Woyczyńskiego. Od 1 kwietnia 1927 roku został dla seminarium przyznany etat asystenta starszego, którym został B. Woyczyński: „poważny, zacny młodzieniec, uzdolniony także literacko. Długie rozmowy, które prowadziliśmy ze sobą, wysoko sobie cenię i zachowuję je we wdzięcznej pamięci”³. Po jego śmierci (5 maja 1927 roku) asystentką została Wiesława Woyczyńska.

¹ W Wilnie przebywał Czeżowski już od jesieni 1919 roku do kwietnia 1920, organizując tam, jako oddelegowany urzędnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, kancelarię uniwersytecką.

² *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia uniwersytetu wileńskiego*. Wilno 1929, t. II, s. 166/167.

³ T. Czeżowski: *Wspomnienia (Zapiski do autobiografii)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. XXII, nr 3, 1977 r., s. 434.

W seminarium Czeżowskiego brała udział, w pierwszych latach jego działalności dydaktycznej, następująca liczba studentów:

	proseminarium	seminarium
1923/24	34	
1924/25	40	21
1925/26	50	27
1926/27	68	18

Czeżowski doktoryzował m. in.: Benedykta Woyczyńskiego (1925 r.), Michała Kappa (1927 r.), Stefana Burhardta i Wiesławę z Walickich Woyczyńską (oboje w 1928 r.).

Na podstawie spisu wykładów oraz listów Czeżowskiego łatwo prześledzić jego aktywność dydaktyczną, tj. ilość godzin zajęć, jakie prowadził, ich problematykę oraz zalecaną studentom literaturę. Oto dla przykładu kilka danych.

Rok akademicki 1927/28 rozpoczęło na proseminarium u Czeżowskiego 70 osób, na seminarium zaś osób 22. Od uczestników seminarium wymagał wówczas Czeżowski lektury domowej *Trzech dialogów* Berkeleya, a podczas proseminarium omawiano wspólnie *Główne kierunki filozofii w wyjątkach z dzieł ich klasycznych przedstawicieli* K. Ajdukiewicza.

W 1928 roku wykładał Czeżowski 2 godziny tygodniowo psychologię i dwie godziny metodologię ogólną. W proseminarium uczestniczyło 166 osób: „przeważnie starszych lat studiów, bo tak się już utarło — pisał Czeżowski w Uście do Twardowskiego — że jest ono uważane za wstęp do egzaminów z głównych zasad filozofii”. Podobnie jak w roku poprzednim, praca ich polegała głównie na „przerabianiu” wypisów Ajdukiewicza⁴. W seminarium brało udział 23 studentów, w tym trzy kobiety. Lekturę seminaryjną stanowiła praca Lipsa *Ueber Willensfreiheit*.

W 1928 roku zainicjował Czeżowski zebrania „privatissimum”, na wzór tych, które prowadził we Lwowie Twardowski. Uczestniczyli w nich byli seminarzyści Czeżowskiego, a czytano na nich m. in. *Zasady Etyki* More’a.

W letniej sesji egzaminacyjnej 1929 roku przeprowadził Czeżowski około 100 egzaminów z *Głównych zasad nauk filozoficznych*. Egzaminował po 16 osób dziennie, każdą osobę po 20 minut.

W roku akademickim 1929/30 wykładał Czeżowski tygodniowo 2 godziny logikę matematyczną i 2 godziny wybrane zagadnienia z teorii poznania. W proseminarium czytano wypisy Ajdukiewicza, na seminarium zaś *Die sittlichen Forderungen* Störringa.

I jeszcze spis zajęć Czeżowskiego z trzech lat akademickich.

Rok akademicki 1930/31.

Dusza i ciało — 2 godziny tygodniowo (w godzinach 8-9)

Zagadnienie przyczynowości — 2 godziny tygodniowo (w godzinach 8-9).

Proseminarium — 2 godziny tygodniowo (w godzinach 7³⁰—9).

Seminarium — 2 godziny tygodniowo (w godzinach 18-20).

⁴ Archiwum Kazimierza Twardowskiego. Biblioteka IFiS PAN Warszawa (dalej cyt.: AKT — R. J.). K 18. List Czeżowskiego z 22. X. 1928 r.

Rok akademicki 1933/34:

O uniwersytecie i nauce (I trymestr) — 1 godzina tygodniowo

Logika możliwości (II i III trymestr) — 1 godzina tygodniowo

Proseminarium — 2 godziny tygodniowo

Seminarium — 2 godziny tygodniowo

Rok akademicki 1935/36:

Główne zasady nauk filozoficznych (dla studentów przygotowujących się do egzaminów z tego przedmiotu) — 2 godziny tygodniowo.

Wybrane zagadnienia teorii poznania — 1 godzina tygodniowo..

Przegląd zagadnień etyki — 1 godzina tygodniowo.

Proseminarium — 2 godziny tygodniowo.

Seminarium — 2 godziny tygodniowo⁵.

W liście do Twardowskiego z 8 listopada 1936 roku Czeżowski pisał m. in.: „Zajęcia moje, wykłady i ćwiczenia, urzędowanie dziekańskie, toczą się zwykłym trybem. Rzecz ciekawa, że dopiero w tym roku po raz pierwszy czuję zupełną swobodę w wykładaniu, tak że zarzuciłem pisanie tekstu i przygotowuję tylko dyspozycje wykładu”⁶.

W 1938 roku wychodzi drukiem we Lwowie *Propedeutyka filozofii* Czeżowskiego, podręcznik przeznaczony dla uczniów drugich klas liceów ogólnokształcących. Składała się z dwóch części: o poznaniu, o postępowaniu oraz z zakończenia. Omawia w nich autor m. in. podstawowe pojęcia z psychologii i logiki oraz zagadnienia dotyczące sfery uczuciowo-wolicjonalnej.

Z chwilą przybycia do Wilna został Czeżowski również kuratorem, istniejącego od 1920 roku, koła filozoficznego studentów. W latach 1923/24 koło, po okresie słabszej aktywności, wznowiło samodzielną działalność, organizując w tym okresie 17 zebrań naukowych i skupiając 14 członków czynnych. W następnych latach utrzymywało swą wysoką aktywność. Dla przykładu w roku 1924/25 odbyto 13 zebrań poświęconych następującym zagadnieniom: 5 — psychologii, 1 — estetyce, 2 — metodologii ogólnej, 2 — teorii poznania, 3 — tematów ogólnym. W roku 1928/29 na 13 posiedzeniach koła poszczególnym zagadnieniom poświęcono zebrań: 1 — metafizyce, 1 — metodologii ogólnej, 3 — logice, 3 — historii filozofii, 2 — etyce, 3 — psychologii⁷.

Corocznie fundowano nagrodę pieniężną dla studenta za najlepszy odczyt wygłoszony na posiedzeniach koła filozoficznego. Czeżowski, jako kurator, starał się uczestniczyć we wszystkich zebraniach koła. Sam też wygłaszał niekiedy na nich referaty. Poza studentami filozofii w pracach koła brali udział też studenci prawa i polonistyki. Do bardziej później znanych należeli: Józef Zajkowski, Jan Rutski, Sawa Frydman. Przewodniczącymi koła byli m. in.: B. Woczyński (1920-23 i 1924-26), T. Pizło (1923-24). T. Ratkowski (1926-27), A. Zajkowska (1927-28), J. Rutski (1928-30). Lato było okresem wspólnych wycieczek w okolice Wilna: do Trok, Ponar, Werek i Zielonych Jezior.

⁵ Na podstawie *Spisu wykładów w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*.

⁶ *AKT. K 10. — 103.*

⁷ *Księga pamiątkowa...*, op. cit., s. 602; T. Czeżowski: *Wileńskie środowisko filozoficzne*. „Przegląd Filozoficzny” R. XLIV, 1948, s. 37-38.

Koło filozoficzne posiadało swoją biblioteczkę, która w 1934 roku liczyła 138 pozycji, a w roku 1936 — 188 pozycji książkowych. Nakładem koła ukazała się (w 500 egzemplarzach) książka pt. *Ogólna nauka o prawie* pod redakcją Prof. Bronisława Wróblewskiego (t. I — 1935 r., t. II — 1937 r.). Koło filozoficzne wchodziło w skład Zrzeszenia Kół Naukowych, którego kuratorem od 1 marca 1928 roku był Czeżowski. Organem Zrzeszenia było czasopismo „Alma Mater Vilnensis”, publikujące artykuły naukowe studentów, absolwentów i profesorów USB.

Czeżowski był obarczony licznymi obowiązkami organizacyjnymi związanymi z dydaktyką i wychowaniem. Od 1926 roku pełnił funkcję przewodniczącego Komisji egzaminów magisterskich na Wydziale Humanistycznym, a od 1928 roku prezesa Komisji egzaminów państwowych w Wilnie dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich. W roku 1927 należał do Komisji układającej projekt statutu uniwersytetu w Wilnie, a także przygotowywał opinię dla ministerstwa o projekcie ustawy o ustroju szkół wyższych. W latach trzydziestych był w składzie stałych Komisji senatu akademickiego do spraw Wychowania Fizycznego oraz Komisji dyscyplinarnej dla profesorów.

W 1928 roku obdarzono Czeżowskiego obowiązkami rzecznika dyscyplinarnego dla spraw słuchaczy. W tym to charakterze zbierał, wraz z innymi profesorami, informacje o przyczynach i przebiegu zajęć o podłożu antysemitycznym, jakie miały miejsce w uniwersytecie w 1931 roku. W liście do Twardowskiego z 27 listopada 1931 roku (AKT. K-16) Czeżowski pisał w związku z tymi wypadkami: „W poniedziałek mają być wznowione wykłady w Uniwersytecie. Stykam się dość dużo z naszymi studentami i wiem, że bardzo pragną wrócić do zajęć. Jest jednak nieznaczna zupełnie masa studentów I roku prawa, i nie wiadomo, jak ci zachowają się, gdyby przywódcy polityczni chcieli znowu szukać okazji do zaburzeń — a niestety Senat nie jest jednolity i nie stoi na wysokości zadania. Obawiam się też, że nie zostaną zachowane środki ostrożności dla opanowania w czas prób nowych zamieszek. Praca moja przy dochodzeniach jest bardzo ciężka i boję się, czy po prostu później, gdy przyjdzie do postępowania dyscyplinarnego, nie zostanie zmarnowana”.

W latach 1933-1935 sprawował Czeżowski funkcję prorektora w wileńskiej uczelni. Następnie przez dwa lata (1935-1937) był dziekanem, a w latach 1937/38 prodziekanem Wydziału Humanistycznego. Podczas pełnienia tych funkcji przyszło Czeżowskiemu ponownie interweniować w spory pomiędzy różnymi grupami narodowościowymi studentów. „W Uniwersytecie — pisał do Twardowskiego w liście z 28 lutego 1937 roku (AKT. K-16) — stosunki mamy wciąż bardzo napięte, ciągle dochodzi do zatargów między młodzieżą polską i żydowską. Jestem w położeniu o tyle szczęśliwym, że moje wykłady i ćwiczenia jakoś odbywają się w spokoju, ale jako dziekan musiałem już kilka razy interweniować przy zajęciach. Wszystko to nie sprzyja pracy naukowej”.

W 1936 roku Czeżowski otrzymał tytuł profesora zwyczajnego i w tym charakterze pracował aż do zamknięcia USB 15 grudnia 1939 roku. Jednak również w okresie wojny aktywnie uczestniczył w tajnym nauczaniu zarówno akademickim jak i średnim.

Nowy okres w życiu Czeżowskiego rozpoczął się w 1945 roku, kiedy to przybył, w jednym z transportów repatriacyjnych, do Torunia, aby tu współtworzyć Uniwersytet Mikołaja Kopernika.